

Прекршување на човековите права на ЛГБТИ заедницата (лезбејки, геј, бисексуалци, трансродови и интерсексуални личности) во Поранешна Југословенска Република Македонија

**Поднесено за разгледување на 114 сесија на Комитетот за
човекови права**

Женева, јуни-јули 2015 година

Подготвено од:

Субверзивен фронт

Коалиција „Сексуални и здравствени права на маргинализираните
заедници“

Центар за меѓународни човекови права на Училиштето за право при
Универзитетот Нортвест

Хартленд алијанса за човекови права и потреби, глобална
иницијатива за сексуалноста и човековите права

јуни 2015 година

**Прекршување на човековите права на ЛГБТИ заедницата (лезбејки, геј,
бисексуалци, трансродови и интерсексуални личности) во Поранешна Југословенска
Република Македонија:
Извештај во сенка**

I. Вовед

Овој извештај во сенка е поднесен до Комитетот за човекови права („Комитет“) од страна на Здружението за критички пристап кон родот и сексуалноста „Субверзивен Фронт“,¹ Коалицијата „Сексуални и здравствени права на маргинализираните заедници“,² Центарот за меѓународни човекови права на Училиштето за право при Универзитетот Нортвест и Глобалната иницијатива за сексуалност и човекови права („ГИШР“) на Хартленд алијансата за човекови права и потреби, во пресрет на 114та сесија на Комитетот на која ќе се разгледува усогласеноста на Поранешната Југословенска Република Македонија со Меѓународниот пакт за граѓански и политички права („Пакт“)³.

Целта на овој извештај е да се насочи вниманието на Комитетот кон сериозното и континуирано прекршување на правата што произлегуваат од Пактот на лезбејките, геј, бисексуалците, трансродовите и интерсексуалните личности („ЛГБТИ“), од страна на Поранешната Југословенска Република Македонија. Овој извештај ќе заврши со (1) прашања што треба да се постават во текот на сесијата за разгледување и (2) предлози упатени до Поранешната Југословенска Република Македонија за поголемо усогласување на своите обврски произлезени од Пактот. Со почит замолуваме прашањата што произлегуваат од прекршувањето на правата објаснети во овој извештај да бидат отворени од Комитетот во текот на сесијата за разгледување, а Комитетот да ги земе предвид нашите прашања и препораки.

Овој извештај особено ќе се фокусира на следните прекршувања на правата што произлегуваат од Пактот:

Кривични дела од омраза и говор на омраза насочен кон лица врз основа на нивната сексуална ориентација и родов идентитет, а особено кон бранителите на човековите права на ЛГБТИ заедницата и невладините организации со кои тие соработуваат.
(Дел II од Извештајот)

---

¹ Субверзивен фронт е македонска невладина организација што работи на промоција на критичен, непатријахален пристап кон родот и сексуалноста, отворање на нехомофобична дебата за правата на лицата кои не се идентификуваат со доминантните хетеронормативни вредности, на политики и стратегии за креирање на поволна социјална и политичка клима за овие лица, како и за создавање на органска и организирана ЛГБТИ заедница која би била мотивирана за активно учество во кампања за еднакви права.

² Коалицијата „Сексуални и здравствени права на маргинализираните заедници“ е македонска невладина организација која промовира заштита и почит за основните човекови права на маргинализираните заедници. Таа промовира еднаков пристап до здравствените, социјални и правни услуги, како и инклузија во сите социјални процеси во средина што ги поддржува овие лица, каде еднаквоста, слободата и различноста се почитуваат, а припадниците на маргинализираните заедници активно учествуваат во борбата за имплементација на своите права и слободи.

³ Меѓународен пакт за граѓански и политички права, 16 декември 1966 година, 999

Овие насилни физички и вербални напади ги прекршуваат правата што произлегуваат од:

- * Член 7 (слобода од тортура и суров, нечовечки или понижувачки однос)
- * Член 9 (безбедност на личноста)
- * Член 17 (слобода од неправичен напад на честа и угледот)
- * Член 19 (слобода на изразување)
- * Член 21 (слобода на собирање)
- * Член 22 (слобода на здружување)
- * Членовите 2(1) и 26 (еднаквост и недискриминација)

Овој дел од извештајот ќе презентира примери од физички и вербални напади над ЛГБТИ лицата (вклучувајќи ги и бранителите на човековите права) и организациите, а истовремено ќе ја опише атмосферата на хомофобија и трансфобија што води до овие напади.

Неуспехот на Македонија да ги исполни позитивните обврски со цел спроведување на правата што произлегуваат од Пактот, спротивно на член 2 (1). (Дел III од Извештајот)

Македонија не успеа да преземе соодветни мерки за да ги спречи горенаведените напади, соодветно да ги истражи, гони и казни сторителите, и да обезбеди жртвите да добиваат соодветни правни лекови. Пошироко, не успеа да преземе соодветни мерки за да ја намали распространетоста на хомофобични и трансфобични ставови во Македонија и да создаде култура на почит кон човечкото достоинство на сексуалните малцинства.

Дискриминација по однос на здравствената заштита и личните документи, спротивно на член 26 (еднаквост и недискриминација) и член 17 (право на заштита на приватност, чест и углед). (Дел IV од Извештајот)

Трансродовите лица кои сакаат да имаат пристап до хормонска терапија, хируршки зафати и соодветно психолошко советување, не можат да пристапат до овие услуги. Дополнително, на трансродовите лица не им е дозволено усогласување на личните документи со нивниот родов идентитет.

II. Кривични дела од омраза и говор на омраза кој се однесува кон лица врз основа на нивната сексуална ориентација и родов идентитет, а особено кон бранителите на човековите права на ЛГБТИ заедницата и невладините организации со кои тие соработуваат

A. Примери на кривични дела од омраза и говор на омраза

Хомофобичните и трансфобичните ставови во Македонија и понатаму доминираат и истите најчесто се манифестираат во насилни кривични дела од омраза и говор на омраза упатени кон лица поради нивната сексуална ориентација и родов идентитет. ЛГБТИ организациите

и бранителите на човековите права се особено на удар. Примери за вакви физички и вербални напади се:

На 17 ноември 2012 година двајца ЛГБТ активисти беа нападнати на главниот плоштад во Скопје пред отпочнувањето на планираниот „Марш на толеранција“. Кочо Андоновски од Хелсиншкиот комитет за човекови права во Македонија и Марко Ковачевски од Коалицијата „Сексуални и здравствени права на маргинализираните заедници“ подготвуваа информативни пунктови кога г. Кочо Андоновски беше нападна од страна на маскиран напаѓач. Кога г. Ковачевски му дојде на помош, беше удрен неколкупати по глава.⁴ Ова е редок пример во кој напаѓачот беше приведен и обвинет, на 27 јануари 2015 година Кривичниот суд потврди дека напаѓачот на жртвата и го прекршил правото на слобода на собирање. Сепак, Кривичниот суд како отежнувачка околност пропушти да го земе предвид фактот дека ова кривично дело беше всушност кривично дело од омраза врз основа на сексуална ориентација на жртвите, фокус на НВО што го организираше овој марш.⁵ Ова е во спротивност со одредбите на македонскиот Кривичен законик (дискутиран во делот III А, подолу), кој бара од судот при одредување на пресудата како отежнувачка околност да го земе предвид фактот дека сторителот на делото бил мотивиран од личните карактеристики на жртвата, како на пример раса, род, член на маргинализирана група или некоја друг основа.⁶

На 20 април 2013 година активисти од ЛГБТ Јунајтед и Коалицијата „Сексуални и здравствени права на маргинализираните заедници“ беа нападнати од група фудбалски навивачи за време на настанот „Граѓанска иницијатива за ЛГБТ правата“, што се одржа во градот Битола. Носејќи знаме со боите на виножитото и плакати, активистите делеа постери за правата на ЛГБТ лицата. Група од седум напаѓачи насилно им ги одзедоа плакатите на активистите и со нив ги удираа по глава и лице. Активистите беа туркани и плукани од напаѓачите, а и вербално напаѓани. Кога еден од активистите се обидел да побара помош по мобилен телефон, еден од напаѓачите го фрлил телефонот на земја и му се заканил дека ќе го убие. И покрај тоа што активистите за настанот веднаш ја информираа полицијата, не беше преземена никаква истрага, ни гонење. Според Амнести интернешнел, фотографија од овој настан била постирана на официјалната фејсбук страна на групата македонски спортски фанови, со следната порака „Никогаш повеќе педерите нема да стапнат во Битола“.⁷

Во јуни 2013 година, актерот и активист Петар Стојковиќ беше цел на закани по живот и

У.Н.Т.С. 171 (понатаму во текстот Пакт)

⁴ Дејан Георгиевски, *Организаторите на „Маршот на толеранцијата“ нападнати во Скопје*, One World OWPSEE (19 ноември 2012 година), достапно на <http://oneworldsee.org/content/organizers-march-tolerance-attacked-skopje>; Коалиција „Сексуални и здравствени права на маргинализираните заедници“, *Годишен извештај 2012 Здравствени и сексуални права на маргинализираните заедници* (2012), на 94, достапно на <http://coalition.org.mk/wp-content/uploads/2008/10/izvestaj-2012-FINAL.pdf> [понатаму во текстот Коалиција, *Годишен извештај 2012*].

⁵ Информација изнесена од страна на ЛГБТИ Центарот за поддршка и Коалицијата „Сексуални и здравствени права на маргинализираните заедници“.

⁶ Види дел III А, подолу.

⁷ Амнести интернешнел, *Македонија мора да ги спречи хомофобичните напади* (23 април 2013 година), достапно на <http://www.amnesty.org/en/library/asset/EUR65/002/2013/en/80fd552e-1598-4d52-8e53-d7042a7ac558/eur650022013en.html>.

говор на омраза од страна на социјалните медиуми, поради објавување на статија во која г. Стојковиќ објавува дека е геј маж. Неколку дена по објавувањето на статијата, на 25 јуни 2013 година, пред неговиот дом се насобра насилна група. Г. Стојковиќ и неговиот партнер биле дома кога групата мавала со камења и извикувала хомофобични навреди и закани. За акцијата на толпата г. Стојковиќ ја известил полицијата, но таа пристигнала дури откако толпата си заминала. На 12 јули 2013 година, нешто пред полноќ, куќата на г. Стојковиќ повторно била каменувана. И покрај тоа што оттогаш изминаа две години полициската истрага по однос на заканите по живот и активностите на толпата и понатаму не вродуваат со резултати. Никој не беше приведен или обвинет во врска со било која од овие кривични активности.⁸

Постојаните напади на ЛГБТИ Центарот за поддршка во Скопје прикажува атмосфера на закани, омраза и насилство со кое се соочува ЛГБТИ заедницата во Македонија. ЛГБТИ Центарот за поддршка беше основан од страна на Хелсиншкиот комитет за човекови права на Република Македонија. Центарот служи како собиралиште, се водат групи за поддршка и се организираат настани. Центарот истовремено дава бесплатна правна помош и го следи спроведувањето на легислативата и меѓународните стандарди во врска со правата на ЛГБТИ заедницата во Македонија.⁹ И пред Центарот да биде отворен на 23 октомври 2012 година, имаше закани по него.¹⁰ Штом беше отворен, веднаш беше подложен на напади. Во раните утрински часови на 24 октомври, три маскирани напаѓачи го каменуваа Центарот, кршејќи ги прозорците. И покрај тоа што нападот беше веднаш пријавен во полицијата, случајот и понатаму, две и пол години подоцна „се истражува“, немаше никакви приведувања и гонења.¹¹

На 16 декември 2012 година, во текот на ноќта Центарот беше повторно нападнат кога група пиромани неуспешно се обиде да го запали.¹² Во март 2013 година зградата беше повторно каменувана.¹³

---

⁸ Коалиција „Сексуални и здравствени права на маргинализираните заедници“, *Годишен извештај 2013 Здравствени и сексуални права на маргинализираните заедници* (2013) на 74-77, достапно на <http://coalition.org.mk/wp-content/uploads/2014/06/izvestaj-2013.pdf> [понатаму во текстот Коалиција, *Годишен извештај 2013*]; Human Rights Watch, Писмо до премиерот на Македонија (10 јули 2013 година), достапно на <http://www.hrw.org/node/117037> [понатаму во текстот ХРВ *Писмо до премиерот*]; Амнести интернешнел, Итни акции: ескалација на анти-ЛГБТ напади во Македонија (12 јули 2013 година), достапно на http://www.amnestyusa.org/sites/default/files/uaa17613_0.pdf [понатаму во текстот Амнести интернешнел, *Итни акции*].

⁹ Зигрид Раузинг Траст, ЛГБТИ Центар за поддршка на Македонскиот хелсиншки комитет, достапно на <http://www.sigrid-rausing-trust.org/Grantees/LGBT-Support-Centre-of-the-Macedonian-Helsinki-Committee>; ЛГБТИ Центар за поддршка, За Центарот, достапно на <http://www.lgbti.mk/AboutUs/AboutTheCentre>.

¹⁰ Меѓународна асоцијација на лезбејки, геј, бисексуалци, транс лица и интерсексуалци Европа (ИЛГА-Европа), *ИЛГА-Европа пишан поднесок кон Извештај за напредок на Европската комисија за 2013 година за ПЈРМакедонија* (17 мај 2013 година), на 1 (ненумерирани), достапно на http://www.ilga-europe.org/home/guide_europe/country_by_country/fyrg_macedonia/ilga_europe_s_submission_to_2013_progress_report_fyrg_macedonia [понатаму во текстот ИЛГА Европа, *Поднесок кон Извештајот за напредок на Европската комисија за 2013 година*].

¹¹ *Id.*; Коалиција, *Годишен извештај 2013*, *supra* белешка 8, на 65.

¹² ИЛГА-Европа, *Поднесок кон Извештајот за напредок на Европската комисија за 2013 година*, *supra* белешка 10, на 1 (ненумерирани).

¹³ Амнести интернационал, *Итна акција*, *supra* note 8.

Нова рунда напади кон ЛГБТИ Центарот за поддршка се случија во јуни 2013 година за време на активностите за „Неделата на гордоста“. Центарот за поддршка планираше недела на активности со филмови и дискусии. И покрај тоа што не се планираше јавен марш, пред „Неделата на гордоста“ на интернет беа објавени непроверени и погрешни информации со предупредување дека шестдневна „геј парада“ ќе биде одржана во Скопје во текот на „Неделата на гордоста“. И покрај тоа што организаторите на „Неделата на гордоста“ ги негираа дезинформациите истиот ден кога истите беа објавени, веста за „геј парадата“ циркулираше на интернет и испровоцира хомофобичен говор на омраза и закани на социјалните медиуми и веб портали, особено во деновите непосредно пред настаните за одбележување на „Неделата на гордоста“. „Контра геј парада“ беше планирана за 22 јуни (денот на отворањето на „Неделата на гордоста“), и истата на социјалните мрежи поттикна омраза, насилство и ограничување на правата на ЛГБТИК лицата.¹⁴

На 22 јуни во 14 часот, групата на „Контра геј парадата“ маршираше од скопскиот Соборен храм до плоштадот „Македонија“. Тука неколкумина членови на „Контра геј парадата“ навредуваа повеќемина, вклучувајќи и малолетник. Првично претставниците на Министерството за внатрешни работи негираа дека навредите доаѓале од анти ЛГБТИ демонстранти.¹⁵

Неколку часа пред отворањето на „Неделата на гордоста“, ЛГБТИ активистите се сретнаа со претставниците на Министерството за внатрешни работи со цел да ја дискутираат безбедноста на „Неделата на гордоста“. Им беше кажано дека ќе има соодветно полициско присуство во близина на ЛГБТИ Центарот за поддршка кое ќе ја гарантира безбедноста на учесниците на „Неделата на гордоста“.¹⁶ За жал ветувањето не беше исполнето.

„Неделата на гордоста“ беше отворена на 22 јуни во 18 часот во ЛГБТИ Центарот за поддршка со прикажување филм и дискусија за здравствените права на трансродовите лица. Околу 40 лица присуствуваа на настанот. Кусо по отпочнувањето на настанот, толпа од 30 лица се насобра пред Центарот извикувајќи хомофобични слогани и закани. Толпата фрлаше шишиња, камења и пиротехнички материјали по Центарот. Од нападот сите присутни беа истрауматизирани, додека двајца претрпеа помали повреди како резултат на кршење на прозорското стакло. И покрај тоа што еден полициски службеник излезе надвор за да се обиде да ги спречи напаѓачите (како последица на што беше повреден), снимката од видео материјалот на безбедносната камера прикажа како пред нападот полициските службеници ги напуштаат своите места и не се обидуваат да ги спречат напаѓачите.¹⁷ Подоцна еден од организаторите на настанот од ЛГБТ Јунајтед Македонија, преку фејсбук добиваше закани по живот.¹⁸ Никој од напаѓачите не беше уапсен или гонет во врска со овие случувања и покрај тоа што снимениот доказ јасно ги покажува сторителите на нападот. Исто така немаше одговор на претставката поднесена до

¹⁴ Коалиција, *Годишен извештај 2013, supra* белешка 8, на 67-68.

¹⁵ *Id.* на 68-69

¹⁶ Коалиција, *Годишен извештај 2013, supra* белешка 8, на 69-70.

¹⁷ *Id.* на 75-76; Амнести интернационал, *Итна акција, supra* белешка 8; Писмо на Хјуман рајтс вач до Премиерот, *supra* белешка 8.

¹⁸ Амнести интернешнел, *Итна акција, supra* белешка 8.

Министерството за внатрешни работи во врска со занемарувањето на службената должност од страна на полициските службеници кои наместо да се обидат да го спречат нападот, тие ги напуштија своите позиции.

На 5 јули 2013 година имаше уште еден обид да се запали ЛГБТИ Центарот за поддршка. Керамидите беа отстранети, покривните штици беа полеани со бензин и зградата беше запалена. Пожарникарите успеаја да го локализираат и изгаснат пожарот.¹⁹ Досега немаше никаква полициска истрага за овој подметнат пожар, а никој не беше ни гонет.

На 23 октомври 2014 година во 21:30 часот стампедо од околу триесетина млади луѓе, од двете страни на улицата што води кон кафето Дамар, со молскавична брзина влета внатре за време на прославата на втората годишнина на ЛГБТИ Центарот за поддршка-Хелсиншкиот комитет за човекови права. Ова беше шести напад кон Центарот и неговите активности во две години од неговото постоење. Со качулки на главите и вооружени со стаклени шишиња и други цврсти предмети, силециите го каменуваа кафето и со истата брзина со која дојдоа, исчезнаа во блиските улички. Во време на инцидентот повеќе од шеесет лица ја следеа прославата во кафето Дамар, двајца од нив, младо момче и девојка стоеја надвор пред главниот влез на барот. Тие беа напаѓани од насилната група со стаклени шишиња и се здобија со повреди на главата и телото. За време на нападот напаѓачите им зборувале дека треба да си заминат и дека педерите не се добредојдени тука. Неколкумина кои беа во барот се здобија со мали исекотини од распрнатото стакло. Нападот беше пријавен во полиција, а истрагата се уште трае. Претставниците на Националната мрежа против хомофобија и трансфобија соработуваат со Полицијата во рамките на истрагата. Полицијата поднесе Посебен извештај до Јавниот обвинител, но како што дознаваме, досега никој од напаѓачите не беше обвинет. Се уште нема институционална осуда за овој инцидент.²⁰

Овој вид физички напади се поттикнати од постојан прилив на виртуелен говор на омраза на интернет и на социјалните медиуми. На пример, на 26 ноември 2012 година, провладин новинар постираше порака на својата фејсбук страна во која промовираше омраза и поттикнуваше насилство кон хомосексуалците: „Сите кои се педери треба да бидат истребени“. Како одговор на ова, коментар од друг фејсбук профил се согласи дека треба: „Да се истреби се што е , до последен Х!!!“²¹

Уште еден од многуте примери на говор на омраза се појави на интернет и на социјалните медиуми во јули 2012 година ден по собирот на десет активисти на ЛГБТ Јунајтед на главниот плоштад во Скопје пред големата статуа и фонтана позната како „Воин на коњ“. Тие се сликаа со знамето на виножитото и со знаци на кои беше испишано „геј“, „лезбејка“, „бисексуалец“ „трансродово лице“. Овие фотографии како вирус се раширија на интернет и предизвикаа говор на омраза и повици на насилство. На пример: „Зошто не се најде некој да ги турне во фонтаната“, „Колење за сите вас“, и „Овие треба да бидат

¹⁹ Писмо на Хјуман рајтс вач до Премиерот, *supra* белешка 8.

²⁰ Информација пријавена од ЛГБТИ Центарот за поддршка и Коалицијата „Сексуални и здравствени права на маргинализираните заедници“.

²¹ Коалиција, *Годишен извештај 2012*, *supra* белешка 4, на 83-84, белешка 42.

убиени“²²

Уште една бура на говор на омраза и повици за насилство еруптираше на социјалните медиуми како одговор на погрешни медиумски извештаи дека ќе има „геј парада“ како дел од настаните организирани по повод „Неделата на гордоста“ 2013та година.²³ На пример, постовите по социјалните мрежи на групата „Контра геј парада“, формирана наспроти настаните од „Неделата на гордоста 2013“, повикаа на омраза, насилство и ограничување на правата на ЛГБТИ заедницата.²⁴

Б. Зачестеноста на хомофобијата и трансфобијата

Кривичните дела од омраза и говорот на омраза опишан погоре не се случува во вакуум. Напротив, тие се производ на атмосфера во која хомофобичното чувство се изразува слободно и често и ретко е осудено од јавните личности или водечките медиумски куќи. Всушност, членови на владата се приклучуваат кон коментарите погрдни за сексуалните малцинства.

1. Медиуми

Телевизиите и весниците што информираат во Македонија често употребуваат очигледни хомофобични коментари. Оваа рутинска презентација на понижувачки предрасуди и ставови за ЛГБТИ лицата разгорува дискриминаторско чувство и служи за легитимизација на дискриминацијата, па дури и насилство врз основа на сексуална ориентација и родов идентитет.

На 18 мај 2012 година, ден откако активистите за правата на ЛГБТИ заедницата го одбележа Меѓународниот ден против хомофобијата, ТВ „Сител“ во рамки на своите главни вести, објави комплетно лажна приказна тврдејќи дека ЛГБТИ активистите поднеле петиција до Уставниот суд за легализација на истополовиот брак. Оваа приказна беше насловена како „Кампања на хомосексуалците за истополов брак“, и покрај тоа што немаше апсолутно никакво јавно барање за истополов брак. Како дел од овие „вести“, новинарот на ТВ „Сител“ ја информираше јавноста дека „граѓаните во земјата, но и во регионот цврсто стојат на мислењето дека хомосексуалците имаат потреба од професионална и медицинска, а не правна помош.“²⁵ Уште полошо, се чинеше дека новинарот дури и го оправда насилството врз ЛГБТИ лицата велејќи: „Дека се против нивните барања покажуваат последните обиди за геј-паради во Србија и во Хрватска каде што хомосексуалците имаа жестоки судири со граѓаните кои бараа да се остават нивните деца да се развиваат онака како што налага природата.“²⁶

---

²² *Id.* на 83, белешка 41.

²³ Коалиција, *Годишен извештај 2013*, *supra* белешка 8, на 67.

²⁴ *Id.* на 68.

²⁵ Коалиција, *Годишен извештај 2012*, *supra* белешка 4, на 81.

²⁶ *Id.*

Соодветно за оваа сторија ТВ „Сител“ доби писмено предупредување од Советот за радиодифузија на Македонија.²⁷ По ова предупредување, уредникот на ТВ „Сител“ напиша колумна за дневниот весник „Вечер“ во која се жалеше дека „Педерите секогаш се во право“.²⁸

Весниците избобилуваат со примери на други навредливи колумни. На 27 мај 2012 година колумна во дневниот весник „Дневник“ насловена како „Гревот и нормалното“ говори дека „хомосексуалноста и останатите девијации (педофилија, некрофилија, трансвестизам), за разлика од нормалните сексуални односи, треба да се поистоветат со другите болести на модерното време, а човековите права општеството треба да ги смета како право што бара сериозен третман со цел ваквата девијантна појава да биде надмината.“²⁹

Во колумна од 6 ноември 2012 година објавена во весникот „Дневник“ и насловена како „Адам ја има само Ева“, авторот вели „На хомосексуалноста гледам како на патологија“. Во продолжение тој ја квалификува хомосексуалноста како „неприродна, девијација, бегство од природата и ништо друго освен болест“!³⁰

Дневниот весник „Вечер“ исто така објавува навредливи и понижувачки статии. На пример, на 6 ноември 2012 година „Вечер“ објавува колумна полна со понижувачки јазик одразувајќи стереотипи и предрасуди за ЛГБТ заедницата.³¹

На 1 февруари 2013 година „Вечер“ ги повика своите читатели да ги „пријават“ оние новинари за кои се верува дека се геј мажи. На својата насловна страна објави наслов „Дали има хомосексуалци меѓу новинарите?“. Весникот имануваше новинари за кои се верува дека се геј мажи и објави фотографии од тројца новинари. Статијата во продолжение ги повика читателите да се придружат со пријавување имиња на други „геј новинари“.³²

Една медиумска изјава беше особено вознемирувачка бидејќи беше дадена од македонскиот министер за труд и социјална политика, Спиро Ристовски. Во октомври 2012 година учествувајќи на ТВ „Сител“ г. Ристовски изјави дека „геј лицата не можат да одгледаат здрави деца“³³ Новинарката Ивона Талевска му го постави следново прашање:

---

²⁷ *Id.* на 82. Ова предупредување беше упатено како одговор на претставката доставена од страна на Коалиција „Сексуални и здравствени права на маргинализираните заедници“.

²⁸ *Id.* на 82.

²⁹ *Id.*

³⁰ *Id.*

³¹ *Id.*

³² Амнести интернационал, *Македонија: Неуспеси во Поранешната Југословенска Република: Неказливоста за воени злосторства, чиновни дискриминација и ограничување на слободата на изразување* (1 јуни 2013 година), на 7, достапно на <http://www.amnesty.org/en/library/info/EUR65/003/2013/en>; Coalition, *Annual Report 2012*, *supra* белешка 4, на 98.

³³ ИЛГА-Европа, *Поднесок кон Извештајот за напредок на Европската комисија за 2013 година*, *supra* белешка 10, на 1 (ненумерирана).

„Кој е ставот на министерот, постојат ли можности да се воведат истополовите бракови во Република Македонија, да им се даде можности да посвојуваат деца, а во согласност со тоа, можеби да го легализираме и инцестот, и педофилијата, и полигамијата како што е тоа во некои други земји или сè ќе остане по старо?“

Како одговор на ова високо навредливо прашање, министерот Ристовски само го потврди ставот на неговата политичка партија против истополовите бракови и посвојувањето деца од страна на истополови партнери. Тој не се ни обиде да ја предизвика потценувачката споредба на новинарката која хомосексуалноста ја изедначи со инцест, педофилија и полигамија. Сево ова е дури и повознемирувачко доколку се земе предвид дека владините антидискриминаторски обиди влегуваат во надлежностите на Министерот за труд и социјална политика Ристовски.³⁴

Кога граѓанските организации одржаа прес конференција на која ја критикуваа изјавата на министерот, медиумското покривање што следеше беше полно со хомофобија.³⁵ Во наредните четири дена по прес конференцијата, дневниот весник „Вечер“ објави високо навредливи стории насловени како „Нема да има геј бракови во Македонија“, „Девојки со кондоми“, „Сакаме внуци, а не педерлаци“, и „Децата посвоени од хомосексуалци се жртви на педофилија“.³⁶ Секоја од овие стории содржеше слики од геј порно филмови.³⁷

2. Учебници

Учебниците што се користат во средните училишта и универзитетите во Македонија го овековечуваат хомофобичниот однос.³⁸ На пример, дискриминаторски јазик што ја патологизира хомосексуалноста (претставувајќи ја како болест или медицинско нарушување) е присутен во бројни македонски учебници што се однесуваат на психијатријата, медицинската психологија и психологијата.³⁹ Со погрешното патологизирање на хомосексуалноста, овие учебници придонесуваат кон маргинализација, дискриминација и стигматизација на ЛГБТИ лицата.

Според универзитетскиот учебник „Криминолошка психологија“ чиј автор е проф. Љиљана Баткоска, трансвеститите доживуваат „неконтролиран импулс“ и „незапирливи потреби“ за облекување во облека на спротивниот пол што може да води до „многу брутални“ чинови на насилство кон жените кога се спречени да се облекуваат така. Проф. Баткоска тврди дека овие чинови на насилство се насочени кон жените како форма на „одмазда“ бидејќи природата ги има „казнето“, „недавајќи им комплетна женска форма“.⁴⁰ Коалицијата „Сексуални и здравствени права на маргинализираните заедници“

³⁴ Коалиција, *Годишен извештај 2012*, *supra* белешка 4, на 87-88.

³⁵ *Id.*

³⁶ *Id.* на 89.

³⁷ ИЛГА-Европа, *Поднесок кон Извештајот за напредок на Европската комисија за 2013 година*, *supra* белешка 10, на 1 (ненумерирана).

³⁸ Коалиција, *Годишен извештај 2013*, *supra* белешка 8, на 64; Види исто така Коалиција, *Годишен извештај 2012*, *supra* белешка 4, на 68, забележувајќи ја загриженоста изразена од Европскиот парламент.

³⁹ Коалиција, *Годишен извештај 2013*, *supra* белешка 8, на 68.

⁴⁰ Коалиција, *Годишен извештај 2012*, *supra* белешка 4, на 98-99.

(„Коалиција“) се пожали до Комисијата за заштита од дискриминација (КЗД) за вклучувањето на овие изјави на проф. Баткоска во учебниците. КЗД сметаше дека содржината на книгата била „научна“, а не дискриминаторска.⁴¹

Коалицијата поднесе претставка до КЗД и против проф.д-р. Велимир Стојковски, ректор на Универзитетот Св. Кирил и Методиј и проф. д-р. Олга Мургева-Шкарик, автор на неколку учебници по психологија што се користат на Универзитетот Св. Кирил и Методиј, во врска со дискриминаторската и хомофобична содржина на три нејзини учебници. На пример, еден од нејзините учебници ја опишува хомосексуалноста како „најчест преносител на СИДА“ и наведува дека „хомосексуалноста го уништува природното семејство бидејќи му противречи на половиот диморфизам на луѓето“.⁴² Нејзините учебници тврдат дека „научните“ истражувања покажуваат дека хомосексуалноста не е нормална, здрава алтернатива за хетеросексуалноста.⁴³ КЗД не презеде ништо по однос на оваа претставка.⁴⁴

Сепак Коалицијата поднесе уште една претставка до КЗД, но против ректорот на Универзитетот Св. Кирил и Методиј и неколку други автори на учебници. Еден од спорните учебници, насловен како „Медицинска психологија“ за „нормална“ ја дефинира сексуалната активност што се случува исклучително помеѓу две лица од спротивен пол.⁴⁵ Авторот исто така ја опишува хомосексуалноста како нарушување, одамна напуштено гледиште во модерната психологија.⁴⁶ Понатаму, овој учебник погрешно тврди дека Кривичниот законик на Македонија го казнува „блудот помеѓу мажи“, и покрај тоа што ова не е случај уште од 1996 година кога законот бил сменет.⁴⁷

Претставката исто така се однесуваше и на погрешниот и дискриминаторски јазик забележан во два учебника по психијатрија „Психијатрија, том 1“ и „Психијатрија, том 2“. Во првиот том хомосексуалноста и трансвестизмот се наведени како сексуални „нарушувања“ заедно со сатиријазмот, нимфоманијата, импотенцијата и фригидноста.⁴⁸ Вториот том ја карактеризира хомосексуалноста како „дисфункција, девијација или нарушување“⁴⁹

Вредно да се забележи е дека на 7 мај 2014 година како одговор на оваа претставка, КЗД даде мислење во кое вели дека содржината на овие три учебника претставува злоупотреба врз основа на сексуална ориентација. КЗД препорача навредливите текстови да бидат отстранети и да не се користат во иднина. Истовремено ги повика авторите да се извинат. Ваквото мислење на КЗД е за поздравување.

3. Изјави на владини функционери

⁴¹ *Id.* на 99.

⁴² *Id.* на 81.

⁴³ *Id.* на 81-82.

⁴⁴ *Id.* на 82.

⁴⁵ Коалиција, *Годишен извештај 2013, supra* белешка 8, на 82.

⁴⁶ *Id.*

⁴⁷ *Id.* на 82-83.

⁴⁸ *Id.*

⁴⁹ *Id.*

За жал некои членови на македонската влада, преку свои изјави со хомофобични предрасуди придонесоа кон атмосфера на нетолеранција.

Во 2010 година Поранешната Југословенска Република Македонија усвои Закон за спречување и заштита од дискриминација (ЗСЗД) кој забранува дискриминација по разни основи. Но и покрај експлицитните забелешки на Европската комисија дека Законот не е во согласност со легислативата на ЕУ бидејќи дискриминацијата врз основа на сексуална ориентација не е вклучена во него, дополнителни законски измени не беа направени во ЗСЗД.⁵⁰ Во процесот на неговото изготвување сексуалната ориентација беше вклучена во ЗСЗД, но беше избришана во финалниот предлог поднесен до Собранието. Министерот за труд и социјална политика кој го претставуваше предлог законот, објасни дека „Законот покрива повеќе основи за заштита од дискриминација отколку што тоа го прават европските директиви, сепак не ја опфаќа хомосексуалноста бидејќи тој термин не постои во македонското законодавство. Причината за ова е неусогласеноста со Уставот и законите на Република Македонија“.⁵¹

Во врска со предлог законот се јавија повеќе реакции што доаѓаа од националните граѓански организации, но и од меѓународните организации за човекови права.⁵² На собраниските дебати кружеа бројни хомофобични изјави и „аргументи“. Имаше спорови и отстапувања за концептот на сексуалната ориентација: предлози дека различните сексуални ориентации не треба да бидат усвоени како социјална норма, навредливи аналогии и погрешно толкување на сексуалната ориентација како содомија. Имаше и обид за манипулација со поимот дека наведувањето на „сексуалната ориентација“ во Законот не е критериум на ЕУ. Се тврдеше дека усвојувањето на сексуалната ориентација како основа за дискриминација е „чудна, усилена и неприродна“ и дека ќе ги доведе во прашање македонските традиционални вредности и „македонскиот семеен модел“. Постоеше „аргументација“ дека усвојувањето на сексуалната ориентација во Законот ќе доведе до легализација на хомосексуалните бракови (со можност партнерите да посвојуваат деца), и дека тоа рedefинирање на бракот ќе води кон „декаденција, автодеструкција“, инцест и

---

⁵⁰ Европска комисија, Работен документ на Комисијата, Поранешна Југословенска Република Македонија, Извештај за напредок 2012 *го дополнува документот* Комуникација од Комисијата до Европскиот парламент и Советот, Стратегија за проширување и главни предизвици 2012-2013, стр. 16, *достапна на* http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2012/package/mk_rapport_2012_en.pdf (“Законот против дискриминација не е во согласност со Аки-то; дискриминацијата врз основа на сексуална ориентација се уште е изоставена. Заедницата на лезбежките, геј мажите, бисексуалците и трансродовите лица (ЛГБТ) продолжува и понатаму да трпи дискриминација и стигматизација“). Терминот „Аки“ се однесува на група закони на Европската Унија.

⁵¹ Коалиција „Сексуални здравствени права на маргинализираните заедници“, Годишен извештај 2010, *достапно на* www.coalition.org.mk [понатаму во текст Коалиција, *Годишен извештај 2010*].

⁵² Првата реакција на ИЛГА Европа на 01.02.2010 повикува на “Недискриминација врз основа на сексуална ориентација во предлог законот против дискриминација кој се ревидира во Република Македонија.“ Писмото нагласува дека „Како земја кандидат за членство во Европската Унија, од Република Македонија се очекува да воведо сеопфатен Закон против дискриминацијата кој ќе обезбеди заштита од дискриминација по 6 основи, вклучувајќи ја и сексуалната ориентација“. Хјуман рајтс вач исто така реагираше со „Писмо до премиерот на Македонија“ барајќи амандман на предлог законот што ќе ја опфаќа сексуалната ориентација и родовиот идентитет. Членовите на Европскиот парламент реагираа во неколку наврати. Коалиција, *Годишен извештај 2010, supra* белешка 51.

полигамија. Пратениците користеа оправдувања дека религиските институции и мнозинството од парламентарните партии „не се подготвени социјално да ја стандардизираат личната афилијација на мала група луѓе кои сакаат да го рedefинираат општеството“.⁵³ Член на Собранието, доктор по вокација, кажа дека „нема потреба од предлагање нов предлог закон освен ако опозицијата и нејзините НВОа немаат намера да ја легализираат хомосексуалноста, хомосексуалните бракови како и посвојувањето деца од страна на хомосексуални парови“. Тој се обиде на пратениците на Собранието и на претставниците на поканетите НВОа своите лични гледишта да им ги презентира како научни: „Дозволете да ви ја објаснам дискриминацијата од научен аспект“, „ова е наука, а не демагогија“. „Транссексуалноста е тешко психолошко нарушување, поради кое болното лице бара хируршка промена на полот“. Го дадов овој пример, овие несакани форми на интерсексуалност со сексуална ориентација кон истиот пол, со цел да ве воведам во хомосексуалноста како болест која бара лечење, а не легализирање со можност за брак или посвојување деца од хомосексуални парови“.⁵⁴

Уште еден пример на хомофобична изјава од владин функционер е коментарот даден во октомври 2012 година за ТВ „Сител“ од страна на македонскиот министер за труд и социјална политика, Спиро Ристовски, кој кажа дека „хомосексуалците не можат да одгледаат здрави деца“.⁵⁵

Постои уште еден пример меѓу коментарите дадени од одредени членови на Собранието, во контекст на предлогот даден во август 2013 година од страна на македонската владеачка партија за ревидирање на Уставот со цел да се забранат истополовите бракови. И покрај тоа што предлогот беше целосно отфрлен, пратеничката Надица Танчева Тулиева можноста за посвојување дете од страна на истополови двојки ја опиша како „ужасна“: „Дури и пострашно, во некои држави посвојувањето деца од страна на истополови партнери е дозволена т.е. законска“.⁵⁶ Пратеникот Драгиша Милетиќ нагласи дека и тој и неговата партија (Српската напредна странка) гледаат на хомосексуалноста како на „болест“.⁵⁷ Тој забележа дека „во текот на социјализмот (хомосексуалноста) била криминализирана...и со добра причина.“⁵⁸ Тој праша „Дали за 20 години и педофилите ќе бидат посебна категорија или сексуална ориентација? За 20 години и ова можеби ќе го дискутираме.“⁵⁹

Уште еден пример доаѓа од македонскиот премиер Никола Груевски кој одлучи прашањето за истополовите бракови и посвојувањето деца да го опфати во своето обраќање на 23 октомври 2012 година по повод Денот на Македонската Револуционерна Борба. Жалејќи поради малудетните македонски семејства, тој со осуда кажа: „имаме

⁵³ *Id.*

⁵⁴ Белешка од дваесетата сесија на Постојана анкетна комисија на Собранието на Република Македонија одржана на 16 март 2010 година. *Види*, Коалиција, *Годишен извештај 2010*, *supra* белешка 51.

⁵⁵ ИЛГА-Европа, *Поднесок кон Извештајот за напредок на Европската комисија за 2013 година*, *supra* белешка 10, на 1 (ненумерирани).

⁵⁶ Коалиција, *Годисен извештај 2013*, *supra* белешка 8, на 84, белешка 34.

⁵⁷ *Id.* на 85, белешка 40.

⁵⁸ *Id.* на 85, белешка 38.

⁵⁹ *Id.* на 84, белешка 34.

дебати за изопачени вредности, истополови бракови, па дури и посвојување деца од истополовите бракови.“⁶⁰

III. Неуспехот на Македонија да ги исполни позитивните обврски од членот 2 (1) за обезбедување на правата од Пактот

И покрај тоа што физичките и вербални напади објаснети во претходниот дел се направени од страна на приватни лица, овие напади сепак ја опфаќаат одговорноста на Македонија под член 2 (1) од Пактот. Членот 2 (1) ги обврзува државите членки „да ги обезбедат“ како и да ги почитуваат правата што произлегуваат од Пактот. Како што забележа Комитетот,

Позитивните обврски на државите членки за обезбедување на правата од Пактот ќе бидат целосно исполнети само ако луѓето се заштитени од државата, не само заштитени од прекршувања нанесени од страна на државните тела, туку и од дејствија направени од приватни лица или индивидуи кои ќе го попречат уживањето на правата од Пактот. . . .⁶¹

Согласно тоа, државата членка ги прекршува своите обврски од Пактот доколку: „не преземе мерки или не примени совесно работење со цел да спречи, казни, да не истражи или да не ја надомести штетата од таквите дејствија предизвикана од приватни лица или тела.“⁶²

Обврската за преземање позитивни мерки со цел да се спречат идни прекршувања е од особена важност. Ова е особено вистинито, во конкретниве случаи постои повторување на прекршувањата на правата од Пактот над ранливата популација. Како што нагласи Комитетот, постои „Интегрална обврска на членот 2 за преземање мерки со цел спречување повторно прекршување на Пактот.“⁶³

Понатаму, неуспехот на државата членка да ги истражи наводите за прекршувања или да ги изнесе пред суд одговорните за тоа „може само по себе да доведе до засебно прекршување на Пактот.“⁶⁴ Државите членки се обврзани „да обезбедат ефективен правен лек“ секому кому правата од Пактот му биле прекршени.⁶⁵

За жал, како што ќе биде прикажано, Македонија не успеа да ги исполни позитивните обврски со цел обезбедување на правата што произлегуваат од Пактот за ЛГБТИ лицата.

A. Неуспех за брзо вклучување на сексуалната ориентација и родовиот идентитет во законите за забрана на дискриминација и криминализација на кривичните дела од омраза и говорот на омраза

⁶⁰ Коалиција, *Годишен извештај 2012*, *supra* белешка 4, на 92-93.

⁶¹ О.Н. Комитет за човекови права (ICCPR), Општ коментар бр. 31: Природата на оптите правни обврски наложени на државите членки од страна на Пактот (Член), CCPR/C/21/Rev.1/Add.13, ¶ 8, 26 мај 2004 година [понатаму во текстот *општ коментар бр. 31*].

⁶² *Id.*

⁶³ *Id.* ¶ 17.

⁶⁴ *Id.* ¶ 18

⁶⁵ *Id.* ¶ 16.

Најважното што Македонија треба да го преземе со цел да спречи понатамошни кривични дела од омраза и говор на омраза кон ЛГБТИ лицата е да ги донесе и енергично спроведе законите против дискриминација, насилство и закани врз основа на сексуалната ориентација на жртвата или родовиот идентитет. Моментално македонскиот Закон против дискриминација и кривичните закони за кривични дела од омраза и говор на омраза не ги вклучуваат сексуалната ориентација и родовиот идентитет како посебни основи за дискриминација и како причина за сторување кривични дела од омраза и говор на омраза, на кои се применуваат законите.⁶⁶

И покрај тоа што македонскиот Устав во членот 9 повикува дека „сите граѓани“ се „еднакви пред Уставот и законите“, тој испушта да ги спомене сексуалната ориентација и родовиот идентитет кога говори дека „граѓаните на Република Македонија се еднакви во своите слободи и права, *без разлика на пол, раса, боја на кожа, национално и социјално потекло, политички и религиозни уверувања, сопственост и социјален статус.*“⁶⁷ Сексуалната ориентација и родовиот идентитет исто така не се споменати во членот 110 во рамки на кој на македонскиот Уставен суд му е дадена одговорност за „заштита на слободите и правата на индивидуите и граѓаните поврзани со...забрана од дискриминација меѓу граѓаните *врз основа на пол, раса, религија или национална, социјална или политичка припадност.*“⁶⁸

Слично, Законот за спречување и заштита од дискриминација (ЗСЗД) од 2010 година испушта експлицитно да ја наведе сексуалната ориентација и родовиот идентитет меѓу основите по кои дискриминацијата е забранета. Дискриминацијата е дефинирана како:

„**Дискриминацијата** е која било неоправдана правна или фактичка, директна или индиректна диференцијација или нееднакво делување т.е. дозвола (исклучување, ограничување или давање предност), во врска со лица или групи *врз основа на пол, раса, боја на кожа, род, припадност на маргинализирана група, етничко потекло, јазик, државјанство, социјално потекло, религија или конфесија, образование, политичка припадност, личен и социјален статус, интелектуална или телесна попреченост, возраст, фамилијарен или брачен статус, сопственички статус, здравствена состојба или која било друга основа.*“⁶⁹

---

⁶⁶ Како што е подолу објаснето, дискриминацијата и говорот на омраза упатени кон некој поради неговата сексуална ориентација или родов идентитет може да бидат опфатени од овие закони под сите категории. Сепак, како што е подолу објаснето, пропустот да се именуваат основите меѓу забранетите испраќа негативна порака.

⁶⁷ Устав на Република Македонија, дополнет, член 9 (акцент ставен) Службен весник на Република Македонија, 12 април 2011, *достапно на* http://www.legislationline.org/download/action/download/id/3651/file/fYROM_Constitution_1991_am2011_en.pdf [понатаму во текстот македонски Устав].

⁶⁸ *Id.* член. 110.

⁶⁹ Законот за спречување и заштита од дискриминација, Службен весник на Република Македонија, бр. 50 (13 април 2010 година), член 5(3), *достапно на* http://legislationline.org/download/action/download/id/3483/file/FYROM_Law%20on%20protection%20against%20discrimination_2010_en.pdf.

И покрај фактот што дискриминацијата врз основа на сексуална ориентација или родов идентитет е покриена со категоријата „припадност на маргинализирана група“ или „било која друга основа“⁷⁰ пропустот да се наведе конкретна референца за дискриминација врз основа на сексуалната ориентација и родовиот идентитет е голем. Испратениот сигнал наведува дека дискриминацијата против сексуалните малцинства не е на исто ниво со дискриминацијата по други основи. Оттука дискриминацијата против сексуалните малцинства, казнива како и останатите форми на дискриминација, можеби не претставува доволно голем проблем во Македонија за да биде вклучена во националниот антидискриминаторски закон. Впрочем, одлуката да се изостави сексуалната ориентација и родовиот идентитет од листата на недозволиви основи за дискриминација имплицира дека термините „сексуална ориентација“ и „родов идентитет“ се неприлични.

По однос на одговорите од државата кон „Листата на прашања“, јасно е дека државата нема намера експлицитно да ги признае сексуалната ориентација и родовиот идентитет како дискриминаторска основа во ЗСЗД, како општ закон кој забранува дискриминација по сите основи, во сите сфери и од сите чинители.⁷¹ Владата го оправдува недостатокот од заштита врз основа на сексуалната ориентација во ЗСЗД велејќи дека сексуалната ориентација е веќе вклучена преку референцата „и друга основа“, како и преку други закони кои содржат сексуална ориентација.⁷² Како и во ЗСЗД, потребата од експлицитно споменување на сексуалната ориентација е јасна доколку се земат предвид крајно непријателските коментари од владините функционери во текот на дебатата во време на усвојување на Законот за прашањето дали треба или не експлицитно споменување на сексуалната ориентација (*Види* стр. 10-11, погоре во текстот.) Во поглед на цврстата одлука да *не* се вклучува сексуалната ориентација, од голема важност е Законот да се смени со тоа што експлицитно ќе ја вклучи сексуалната ориентација. Што се однесува до другите закони споменати во владиниот одговор кон „Листата на прашања“, само Законот за работни односи и Законот за права на пациентите всушност забрануваат дискриминација, останатите закони само гарантираат недискриминација. Ова е битна разлика бидејќи закон што забранува дискриминација и дозволува на жртвата да поднесе тужба и барање за надомест на штета, додека пак закон што само вели дека гарантира недискриминација, *не дозволува* таков вид тужби. На тој начин, согласно сегашниве закони, Македонија нема правна рамка која забранува и заштитува од дискриминација врз основа на сексуална ориентација во сите области на животот, што е во спротивност со обврските кои произлегуваат од Пактот.

Исто е важно да се забележи дека постои целосен правен вакуум во врска со забраната и заштитата од дискриминација врз основа на родовиот идентитет. Ниеден од македонските закони не упатува на родовиот идентитет. Всушност дури и во своите одговори кон „Листата на прашања“, Владата не наведува дека кој било од нејзините постечки закони

---

⁷⁰ *Види* Марина Стојановска, *Македонците фаќаат нов курс против дискриминацијата*, Southeast European Times (19 јануари 2011 година), *достапно на* http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/features/2011/01/19/feature-03.

⁷¹ Одговори од Поранешната Југословенска Република Македонија кон „Листата на прашања“, ССРР/С/МДК/О/3/Add.1 (добиена на 7 мај 2015 година), ¶ 3 [понатаму во текстот *Одговори на Македонија кон ЛП*].

⁷² *Id.* ¶ 4.

забранува и заштитува од дискриминација врз основа на родов идентитет.⁷³ Треба да биде забележано и дека државата не успеа да ги воведи сексуалната ориентација и родовиот идентитет како основи за дискриминација во Законот за еднакви можности на жените и мажите, како важен закон кој треба да промовира и да ги штити правата на трансродовите лица.

Македонскиот кривичен законик исто така не успеа да ги вклучи сексуалната ориентација и родовиот идентитет во членовите на Кривичниот законик кои се однесуваат на кривични дела мотивирани од дискриминаторска омраза:

Членот 39 (5) од Кривичниот законик, за целите на казната како „отежнувачка околност“ ќе го смета фактот доколку лицето или имотот против кои кривичното дело е сторено биле цел на која било причина наведена на долгата листа лични карактеристики. Имено, листата не вклучува сексуална ориентација или родов идентитет:

„При одлучување на казната, судот особено ќе земе предвид дали кривичното дело било сторено против лице или група или имот, директно или индиректно, поради неговиот/нејзиниот пол, раса, боја на кожа, род, припадност на маргинализирана група, етничко потекло, јазик, државјанство, социјално потекло, религија или религиозно верување, друго верување, образование, политичка припадност, приватен или социјален статус, ментална или физичка попреченост, возраст, фамилијарен и брачен статус, сопственички статус, здравствена состојба, или која било друга основа наведена во закон или ратификуван меѓународен договор.“⁷⁴

Член 417 од Кривичниот законик во кривично дело вклучува (1) прекршување на „основните човекови права и слободи“ врз основа на „раса, боја на кожа, националност или етничка припадност“, (2) „доколку организации или лица се гонат поради нивните напори за еднаквост меѓу луѓето“ или (3) „се залагаат за расна омраза“, „се поведува расна дискриминација“, или „се шират идеи за супериорност на една раса над другите“. ⁷⁵ Ниеден сличен закон не ги криминализира истите прекршоци што ги имаат за цел сексуалните малцинства.

Членот 137 криминализира „Повреда на еднаквоста на граѓаните“. Според делот 1 од членот 137:

„Тој што врз основа на разлика на полот, расата, бојата на кожата, националното и социјалното потекло, политичкото и верското уверување, имотната и општествената положба, јазикот или друго лично својство или околност, ќе му одземе или ограничи права на човекот и граѓанинот, утврдени со Уставот, закон или со ратификуван меѓународен договор или кој врз основа на овие разлики им дава на граѓаните повластици спротивни на

---

⁷³ *Id.*

⁷⁴ Извадоци од Кривичниот законик на Република Македонија, надополнет (февруари 2014 година) член 39 (5), достапно на <http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/18559> [понатаму во текстот *Извадоци од македонскиот Кривичен законик, надополнет (фев. 2014 год)*].

⁷⁵ Република Македонија Кривичен законик, надополнет (септември 2009 година), член 417, достапно на <http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/16066> [понатаму во текстот *македонски Кривичен законик, надополнет (септ. 2009 год)*].

Уставот, закон или ратификуван меѓународен договор, ќе се казни со затвор од три месеци до три години.“⁷⁶

Овој закон испушта да ја наведе сексуалната ориентација и родовиот идентитет меѓу многуте посебни основи по кои за кривично дело се смета повредата на еднаквоста на граѓаните.

Членот 144 (4) од Кривичниот законик ја криминализира употребата на „информацискиот систем“ (како на пример интернетот), кога се користи за упатување закани за сторување кривично дело⁷⁷ против лице поради следните карактеристики:

„припадност на специфичен пол, раса, боја на кожа, род, припадност на маргинализирана група, етничка група, јазик, државјанство, социјален статус, религија или верско убедување, други убедувања, образование, политичка припадност, личен и социјален статус, ментална или физичка попреченост, возраст, фамилијарен или брачен статус, сопственички статус, здравствена состојба, или која било друга основа утврдена со закон или меѓународно ратификуван договор.“⁷⁸

Уште еднаш законот испушта посебно да ги спомене сексуалната ориентација и родовиот идентитет.

Истото важи и за член 319 од Кривичниот законик кој го криминализира поттикнувањето омраза, раздор и нетолеранција:

„Оној кој со употреба на присилба, малтретирање, загрозување на безбедноста, исмејување врз основа на националните, етнички, религиски или други симболи, со палење, уништување или на друг начин оштетување на знамето на Република Македонија, или знамињата на други држави, со уништување на предметите на други луѓе, со сквернавење на споменици, гробови или на било кој друг дискриминаторски начин, директно или индиректно *причинува или поттикнува омраза, раздор или нетолеранција врз основа на род, раса, боја на кожа, припадност на маргинализирана група, етничка припадност, јазик, националност, социјален статус, религиско убедување, друго убедување, образование, политичка припадност, личен или социјален статус, ментална или физичка попреченост, возраст, фамилијарен или брачен статус, сопственички статус, здравствена состојба, или која било друга основа предвидена со закон или ратификуван меѓународен документ* ќе биде казнет со казна затвор во траење од една до пет години.“

Сепак, долгата листа на лични карактеристики според која членот 319 се применува, не ги вклучува поконкретно сексуалната ориентација и родовиот идентитет.

---

⁷⁶ Македонски кривичен законик, надополнет (септ. 2009 год), *supra* белешка 75, член. 137(1).

⁷⁷ Загрозувачкото кривично дело мора да биде казниво со затворска казна од 5 и повеќе години. Извадок од македонскиот Кривичен законик, надополнет (фев. 2014 год), *supra* белешка 74, член 144(4).

⁷⁸ *Id.*

Б. Неуспехот да се гони, казни, правно лекува и осуди кривичното дело сторено од омраза и говорот на омраза насочен кон ЛГБТИ лицата и организациите

Со ретки исклучоци но, досега никој не бил гонет и казнет за било кој од нападите објаснети во Дел ПА од овој извештај.⁷⁹ Впрочем, во своите одговори кон „Листата на прашања“, државата изјавува дека има „разрешено само еден случај на „насилство“ од сторител над лица кои припаѓаат на ЛГБТИ заедницата“, во периодот од 2012 година до 2014 година.⁸⁰ Земено предвид големиот број насилни напади, фактот дека само еден случај бил решен е шокирачки. Пораката што тука се испраќа е дека луѓето можат некажнето да ги напаѓаат ЛГБТИ активистите, другите ЛГБТИ лица и НВОата кои ги поддржуваат.

Јачината на оваа порака е поради неуспехот на владините лидери веднаш и жестоко да ги осудат ваквите напади. На пример:

Немаше јавна политичка осуда како одговор на каменувањето на ЛГБТИ Центарот за поддршка вечерта по неговото отворање во октомври 2012 година.⁸¹

Кога ЛГБТИ активистите г. Андоновски и г. Ковачевски беа нападнати во 2012 година за време на „Маршот на толеранција“, граѓанските организации ги повикаа премиерот, министерот за внатрешни работи и министерот за труд и социјална политика да го осудат насилството. За жал, каква било осуда изостана.⁸²

Граѓанските организации исто така ги повикаа јавните личности да го осудат насилството над ЛГБТИ активистите во Битола од април 2013 година. Повторно, и овие повици останаа неодговорени.⁸³

По нападот од толпата врз ЛГБТИ Центарот за поддршка за време на отворањето на „Неделата на гордоста“ во 2013 година, македонските власти уште еднаш беа повикани да го осудат насилството над ЛГБТИ лицата и организациите. Одговор од македонските политичари изостана, само неколку помали политички партии го осудија нападот.⁸⁴ Две

---

⁷⁹ *Види* Дел ПА, и изворите цитирани таму. Единствените случаи за кои имаше пресуди се однесуваат на нападите од март 2013 година врз ЛГБТИ Центарот за поддршка и ноември 2012 година за нападот врз г. Андоновски и г. Ковачевски. Дури и тогаш овие напади не беа признаени како кривични дела од омраза, како што всушност и беа. Нападот врз ЛГБТИ Центарот за поддршка од март 2012 не беше разгледуван како кривично дело од омраза против ЛГБТИ заедницата, туку како колатерална штета што произлегла од етничка нетрпеливост. Нападот од ноември 2012 година врз г. Андоновски и г. Ковачевски беше пресуден за прекршување на правото на слобода на собирање, а судот како отежнувачка околност не успеа да го земе предвид фактот дека кривичното дело било мотивирано поради сексуалната ориентација на жртвите и нивната улога како бранители на човековите права на ЛГБТИ правата во организирање на „Маршот на толеранцијата“ за време на кој тие беа нападнати. *Види* Коалиција, *Годишен извештај 2013, supra* белешка 8, на 65; дополнителни информации добиени од ЛГБТИ Центарот за поддршка и Коалицијата „Сексуални и здравствени права на маргинализираните заедници“.

⁸⁰ Одговори на Македонија кон ЛП, *supra* белешка 71, ¶ 5.

⁸¹ *Id.*

⁸² Коалиција, *Годишен извештај 2012, supra* белешка 4, на 68.

⁸³ Коалиција, *Годишен извештај 2013, supra* белешка 8, на 65.

⁸⁴ *Id.* на 66.

недели подоцна, премиерот Никола Груевски во интервју беше запрашан зошто не одговорил на „повикот за осудување на насилството над хомосексуалците“. Неговиот одговор гласеше дека од време на време се случуваат насилни инциденти, но дека неговата партија „никогаш не поддржувала насилство, без разлика кој бил предмет на насилство“. ⁸⁵ Дури и кога директно беше запрашан за бруталниот напад, премиерот не сакаше јасно и силно да го осуди насилството над ЛГБТИ лицата и организациите.

Во ноември 2014 година членовите на Националната мрежа против хомофобија и трансфобија (која се состои од пет ЛГБТИ организации и 15 други граѓански организации покажувајќи солидарност и поддршка во борбата против хомофобијата и трансфобијата), протестираа пред канцеларијата на Јавниот обвинител, жалејќи ѝ се на полицијата дека неефективните истраги во претходните напади довеле до последните напади на 23 октомври 2014 година во кафето Дамар. Полицијата само одговори дека од нивна страна сите потребни документи се доставени до канцеларијата на Обвинителството. Ова беше проследено со изјава од Јавниот обвинител тврдејќи дека тој не бил запознаен со бројот и датите на нападите над ЛГБТИ заедницата. ⁸⁶

Одбивањето на македонските политички лидери одлучно да ги осудат насилните напади врз основа на сексуална ориентација и родов идентитет, само и дава на јачина на пораката за неказнивост испратена поради неуспехот да се гонат, казнат и правно лекуваат ваквите дела. Всушност, неуспехот на властите јасно да ги осудат овие напади укажува дека на ваквите напади се гледа со оправдување или барем како недоволно значајни за граѓанска цензура.

Македонскиот неуспех да ги гони, казни, правно лекува и осуди овие напади е особено загрижувачки бидејќи повеќето од овие напади ги таргетираа бранителите на правата на ЛГБТИ заедницата и НВОата. Неуспехот на Македонија да ги исполни своите позитивни обврски за заштита од вакви физички и вербални напади има тешки последици врз остварување на правото на слобода на изразување (член 19), собирање (член 21) и здружување (член 22).

Овие неуспеси на македонското спроведување на законот и механизмите на кривичната правда се поистоветуваат со неуспесите на сметка на македонската Комисија за заштита од дискриминација („КЗД“). И покрај фактот што сексуалната ориентација не е јасно наведена во ЗСЗД, КЗД ја распознава сексуалната ориентација како основа за дискриминација и одлучува по случаи поврзани со дискриминација врз основа на сексуална ориентација. Сепак, праксата на КЗД потврдува дека не постои ефективна заштита за ЛГБТИ заедницата.

Досега како што државата потврди во своите одговори кон Листата на прашања, КЗД најде прекршувања само во три од 12 случаи. ⁸⁷ Во случајот против министерот за труд и социјална политика, Спироски, КЗД не одговори на повикот да се осудат

⁸⁵ *Id.* at 78, note 22.

⁸⁶ Информација поднесена од ЛГБТИ Центарот за поддршка и Коалицијата „Сексуални и здравствени права на маргинализираните заедници“.

⁸⁷ Одговори на Македонија до ЛП, *supra* белешка 71, ¶ 3.

дискриминаторските изјави што тој ги имаше дадено. Претседателот на КЗД, кој е исто така вработен во Министерството за труд и социјална политика, јавно кажа дека „Изјавата на министерот Ристовски не е ниту говор на омраза ниту дискриминација.“ Наместо да ја осуди дискриминаторската изјава на министерот, претседателот на КЗД се обиде да ја оправда изјавата со толкување на партискиот став на министерот: „Тој се повикува на законот, но и на партиското убедување кое е конзервативно и демохристијанско и за кое семејството е приоритет. Според закон, но и според природните закони, новиот живот, зачнувањето и подмладокот е создаден од маж и жена. Семејната заедница е создадена од маж, жена и деца, ова не може да биде примитивна заедница. Во нашата земја постојат и вонбрачни заедници кои секако дека имаат права и обврски согласно закон-кажа Душко Миновски, претседател на КЗД.“⁸⁸ Слично, КЗД не најде дискриминација ни во двата случаја поврзани со хомофобични и трансфобични учебници.⁸⁹ Недоследната пракса на КЗД ги крши принципите на владеење на правото и пристапот до правда на ЛГБТИ лицата.

IV. Дискриминација во однос на здравствена заштита и лични документи

Во Македонија не се даваат здравствени услуги за посебните потреби на транс лицата. Во Македонија не постојат здравствени установи кои даваат хируршки, хормонални и психолошки третмани за потврдување на полот.⁹⁰ Кога Македонците одат надвор од државата за хормонска терапија или хируршки зафат за потврдување на полот, македонскиот Фонд за здравство одбива да ги покрие трошоците со наводни објаснувања дека овие медицински услуги се чисто козметички.⁹¹ Свкупно, македонското Министерство за здравство одбива да развие и усвои стандарди и протоколи кои ќе ги задоволат здравствените потреби на трансродовите и интерсексуалните лица.⁹²

Македонија не им дозволува на трансродовите лица да ги поистоветат своите лични документи за идентификација, кои го утврдуваат родот, согласно нивниот реален родов идентитет.⁹³ Кога личните документи на една трансродова личност укажува на еден род, а нивната појава укажува на друг, пристапот до здравствена заштита од кој било вид е доста отежната.⁹⁴

Во спротивност со современите медицински стандарди, некои психијатри во Македонија продолжуваат да промовираат психотерапевтски „третман“ за хомосексуалците со цел да „ги излечат“ од хомосексуалноста.⁹⁵

---

⁸⁸ „Хомосексуалците се собраа со моќ и опозиција“, Дневник, 15.10.2012, достапно на <http://dnevnik.com.mk/default.asp?ItemID=CFE39E2302B8E246990D93316902F049>.

⁸⁹ Види http://www.soros.org.mk/CMS/Files/Documents/izvestaj-mreza_za_zastita_od_diskriminacija.pdf.

⁹⁰ Коалиција, *Годишен извештај 2013*, *supra* белешка 8, на 89; Коалиција, *Годишен извештај 2012*, *supra* белешка 4, на 100, 102, и белешка 72.

⁹¹ Коалиција, *Годишен извештај 2013*, *supra* белешка 8, на 89

⁹² *Id.*; Коалиција, *Годишен извештај 2012*, *supra* белешка 4, на 100-101.

⁹³ Коалиција, *Годишен извештај 2012*, *supra* белешка 4, на 102.

⁹⁴ *Id.* на 102, белешка 73.

⁹⁵ *Id.* на 103; Коалиција, *Годишен извештај 2013*, *supra* белешка 8, на 86-87.

Македонскиот неуспех да ги обезбеди здравствените потреби на ЛГБТИ лицата, а пред се на транс лицата, на ист начин како здравствените потреби на секоја друга личност, ги прекршува обврските на Македонија кои произлегуваат од член 2 (1) и 26 од Пактот.

Македонија и понатаму ги дискриминира транс лицата одбивајќи да им дозволи усогласување на личните документи со нивниот родов идентитет. Секој не-транс Македонец има право на официјален личен документ кој одговара на неговиот или нејзиниот родов идентитет. Спротивно на тоа, на транс лицата во Македонија им е ускратено тоа право.

Одбивањето пристап до здравствените услуги за потврдување на родот и одбивањето да се усогласат личните документи на транс лицата со нивниот родов идентитет исто така го прекршува член 17, права на транс лица на приватност, чест и углед. При разгледувањето на аналогната одредба од (европската) Конвенција за заштита на човековите права и основни слободи,⁹⁶ Европскиот суд откри дека одбивањето на пристап до операција на полот и одбивањето да се усогласат личните документи со родовиот идентитет го прекршува правото на транс лицето согласно член 8 од Европската конвенција за почитување на приватниот живот.⁹⁷

V. Предложени прашања

1. Дали Поранешната Југословенска Република Македонија е подготвена да ја преиспита својата одлука за неменување на законите за јасно вклучување на сексуалната ориентација и родовиот идентитет како заштитени категории во Законот за спречување и заштита од дискриминација и во оние делови од Кривичниот законик кои криминализираат или ги зголемуваат казните за кривични дела врз основа на личните карактеристики на жртвата (вклучувајќи ги деловите 39(5), 144(4), 319, и 417)?

2. Кои мерки ќе ги преземе Поранешната Југословенска Република Македонија со цел да ги спречи понатамошните кривични дела од омраза и говор на омраза врз основа на сексуална ориентација и родов идентитет? Посебно, кои мерки ќе бидат преземени за заштита на слободата на изразување, здружување и собирање, за спречување на кривични дела од омраза кон ЛГБТИ активистите и активистичките организации?

3. Кои мерки ќе ги преземе Поранешната Југословенска Република Македонија за да ги забрза истрагите и гонењето на кривичните дела од омраза и говорот на омраза врз основа на сексуална ориентација или родов идентитет и да обезбеди соодветен правен лек за жртвите од овие кривични дела?

---

⁹⁶ [европска] Конвенција за заштита на човековите права и основни слободи, член. 8, *отворена за потпис* 4 ноември 1950 година, 213 U.N.T.S. 221, *достапна на*

<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=005&CM=8&DF=4/25/2006&CL=ENG>

[понатаму во текстот *Европска конвенција*]. член 8(1) од Европската конвенција вели: „Секој има право да биде почитуван неговиот личен и фамилијарен живот, неговиот дом и преписка.“

⁹⁷ Л. v. Литванија, ЕСЧП, 31 март 2008 година, на ¶¶ 56-60, *достапно на*

<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-82243>.

4. Кои мерки ќе ги преземе Поранешната Југословенска Република Македонија за да им овозможи на трансродовите и интерсексуалните лица пристап до хормонски, хируршки и психолошки третмани за утврдување на родот, со цел трансродовите лица да можат да ги усогласат своите лични документи со нивниот родов идентитет, а здравствените услуги да им бидат обезбедени без дискриминација врз основа на сексуална ориентација или родов идентитет?

VI. Предложени препораки

1. Сексуалната ориентација и родовиот идентитет треба да бидат јасно додадени како заштитена категорија во Уставот (член 9 и 110), во Законот за спречување и заштита од дискриминација, и во оние делови од Кривичниот законик кои ги криминализираат или зголемуваат казните за кривични дела направени врз основа на личните карактеристики на жртвата (вклучувајќи ги деловите 39(5), 144(4), 319, и 417).

2. Треба да се вложат повеќе напори и средства со цел навремено и ефикасно да се истражат и гонат чиновите на насилство врз основа на сексуалната ориентација и родовиот идентитет на жртвата, како и говорот на омраза кој промовира чиновни на насилство. Во утврдување на казните, обвинителите и судовите како отежнувачка околност треба да го земат предвид фактот дека кривичните дела биле мотивирани поради сексуалната ориентација или родовиот идентитет на жртвите.

3. Националните здравствени политики треба да бидат усогласени со цел да обезбедат пристап до хормонските, хируршки и психолошки третмани за родово утврдување, на ист начин како и за сите други потребни медицински третмани. Треба да се усогласат и другите соодветни закони и политики така што трансродовите лица би имале легално право за усогласување на своите лични документи со својот родов идентитет.